

Біблійні інновації в публіцистиці Євгена Сверстюка (матеріали до «Словника мови творчої особистості»)

Авторські словотворчі ресурси і способи їх реалізації прямо залежать від стилю. «Мовне обличчя» письменника найвиразніше виявляється в публіцистиці. Для дослідження публіцистичних творів Євгена Сверстюка, що вирізняються загостреністю політичних суперечностей, важливий передусім ідеологічний план вивчення. У світоглядній системі письменника на першому місці перебуває лексика соціально-політичного, етичного змісту. У його публіцистичних творах не тільки відображено науково-філософське осмислення навколишнього світу, а й намагання зрозуміти його рушійні сили, аби донести до читача свою оцінку ключових подій минулого і передбачити (вплинути) на майбутнє. Не менш важливе значення у творчості Є. Сверстюка має також мова духовної сфери – засоби релігійного (інші назви: конфесійного – С.Я. Єрмоленко, сакрального – В.В. Німчук, богословського – Н.Д. Бабич) стилів. Особливістю творів майстра є поєднання, взаємопроникнення двох стилів – публіцистичного і релігійного. Домінантою композиційно-мовленнєвої структури публіцистики Є. Сверстюка є створений ним тип сакрально-політичної оповіді. Специфіка сакрально-політичного вокабуляру публіцистичних творів Є. Сверстюка спонукає до пошуку нових можливостей донесення до читача позиції письменника, його кредо і виводить на константи української духовної культури і на концептуальну картину світу власне Є. Сверстюка.

Авторський словник потребує виділення ідіоглос, тобто важливих для творчості письменника слів і словосполук як зображальних засобів авторського ідіостилу і як носіїв ключових ідей його світосприймання, авторської концептуальної картини світу. Лексичними одиницями-ідіоглосами біблійного походження, що структурують світ мовної особистості Євгена Сверстюка, є: *Біблія, Абсолют, ідол, Христос, Сатана, біси* тощо. На основі авторських ключових лексем як вияву етнічного мовомислення письменника у лексикографічному форматі вибудовуємо українську національно-мовну картину світу. Особливе змістове наван-

таження у письменника мають лексичні одиниці та їх морфолого-словотвірні варіанти на позначення Бога. Сакралізовані лексичні одиниці, що виконують функцію символізації, групуються навколо архіконцептів, які утворюють бінарні опозиції: МАТЕРІАЛЬНЕ – ІДЕАЛЬНЕ, РОЗУМ – ВІРА, ВІЧНИЙ РОЗУМ – ЗНАННЯ, ЖИТТЯ – СМЕРТЬ, БОГ – ДИЯВОЛ, ДОБРО – ЗЛО, КРАСА – ПОТВОРНІСТЬ.

У поданих нижче матеріалах пропонуємо нові лексичні і фразеологічні одиниці біблійного походження, не засвідчені у сучасних загальномовних тлумачних словниках (список словників, з якими було зіставлено виділені слова й словосполучки, подано в кінці блоку словникових матеріалів).

Ессе homo [лат. – це людина]. Слова Понтія Пилата про Ісуса Христа. *Христос приходить не усунути Закон, а виконати його – утвердити Волю Отця, що послав Його. Кожною сторінкою життя Він утверджує в світі нові ідеали – Істини, Добра, Краси. Він являє вчинки, що можуть бути піднесені до рангу закону. ...Це дає підставу чужому – прокураторові, що присудив Христа до страти, сказати слова подиву: ЕССЕ НОМО* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 77). – Латинський переклад з Вульгати грецького виразу *Ἰδοὺ ὁ ἀνθρώπος*, за яким, згідно з Євангелієм від Іоана, прокуратор Іудеї Понтій Пилат показав народу Єрусалима після бичування Ісуса Христа, одягненого в багрянцю і увінчаного терновим вінком, бажаючи збудити співчуття натовпу: *І вийшов назовні Ісус, у терновім вінку та в багрянім плащі. А Пилат до них каже: Оце Чоловік!* – (Іо. 19: 5).

абсолю́т: духовний абсолю́т. Вічна, незмінна і досконала першооснова всього суцього – Бог, дух, ідея, що протиставляється відносному і обумовленому матеріальному. *Чи не найбільшим еретиком і вчителем західнього мислення у нас був Шевченко з його рішучим поверненням до духовних абсолютів, до біблійного світогляду і християнських вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 30)

Авель, -я, ч., бібл. Символ невинної жертви. *Прокурор: «Обвинувачення вважає за можливе слухати справу без явки академіка Кравчука». Про себе ж подумав: «Тільки хай той академік пам'ятає, що Кайн – я, а він – лише Авель»* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014)

(2004), 614). – Алюзія на Адамового сина, вбитого рідним братом Каїном як уособлення запеклої сімейної і соціальної ворожнечі.

анабіоза: **духовна анабіоза** (норм. анабіоз), *перен.* Пригнічення, загальмування релігійної, церковної діяльності і пов'язаний з цим моральний занепад суспільства. *Серед людей, що піднялися з низів духовної анабіози до інтенсивного духовного життя й пізнання Бога в собі й у світі, вирізняється постать Валерія Марченка, молодого українського політичного в'язня, що загинув на етапах своєї важкої хресної путі* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1988), 236).

анáтема: **кидати анáтему** (норм. анафему). Піддавати осуду, засуджувати. *На зустрічі з Римом ви представляєте Україну, будучи Антиукраїною. За старую віковою звичкою ви кидаєте на пробуджену Україну анатему, нині проклинаєте ієрархію УАПЦ і чекаєте на вихід опричників...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 70).

антибóг, -а, ч. Релігійно-міфологічний персонаж: верховний демон зла, володар пекла, який підбурює людей до здійснення зла; антипод Бога, сатана. *Сізіфа зупинили під камінним дощем.. І то була друга кара Сізіфові, послана антибогом за ревність виконання велінн кари Божої* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 513).

антіхрист*, -а, ч. **1.** *бібл., рел.* Людина, противник Христа, який видає себе за Месію, але має злу сутність. *Убивства, розбецненість, хтивість, ідолопоклонство, грабунок, обман, гордість, самовпевненість, марнослав'я, ненависть до істини і гоніння на добру й порядну людину – ці прогнози актів Антихриста, закладені ц феномені зла й олжі. Вони написані тисячі років тому* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 20); *Розважливий Антихрист, оснащений багатим вибором дешевих заміників, робить справу розмивання успішніше, ніж гарячий і нетерпимий голодренець* (47). **2.** *перен.* Людина, яка здійснює злі і руйнівні вчинки, діяння. *А тим часом падіння влади Антихриста в Європі почалось уже після поразки фашизму. Саме тоді настала хвиля клерикалізації Німеччини, Польщі... Нарешті та хвиля захоплює і пустелі червоної імперії зла* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 39); *Народ сам фанатичний блиск його [Василя Липківського] очей сприймав як заклик до опору владі антихриста* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2007), 27). **3.** Як прикладка, *перен., лайл.* Про того,

хто уособлює антилюдяну, антигуманну владу. *На нього [П.Г. Тичину] влада звернула особливу увагу вже після публікації в 1926 році твору «Чистила мати картоплю» – там голодна мати картає сина-комуніста: **Ленін-антихрист** явився, мій сину, / а ти проти мене* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 39); ***Ленін-антихрист** явився – це не якась зовнішня символіка часу, а це структурні форми поезики, і за ними стоїть суть* (42). – У СУМ: розм., заст.; без перен. знач. – За назвою персонажа християнської есхатології, біблійних, церковних та інших пророцтв про останні дні світу.

апокаліптічний* [грец. ἀποκάλυψη, ἀποκάλυψις – виявлення, викриття], -а, -е. Який віщує смерть; страшний, жорстокий, безнадійний; апокаліпсичний. *Вік страшних пошестей чуми і мору – вік XV – вважався апокаліптичним* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 62). **Апокаліптичні випробування** див. **випробування**. – У СУМ і СУМД: без коментаря й етимол. – Від Апокаліпсис – назви однієї з книг християнської церковної літератури I ст. н.е останньої книги Нового Заповіту, у якій зібрано пророцтва про кінець світу; пор. укр. відповідники Об'явлення, Одкровення св. Івана (Іоанна) Богослова.

апокаліптично. *Присл. до апокаліптичний*; жахливо, безнадійно. *Микола Вінграновський тривожно заговорив про свій народ, і метафори його звучали апокаліптично* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 26). **Зазвучати апокаліптично**. Справляти враження, подібне до Апокаліпсису; викликати уявлення про «кінець світу»; неймовірно, жахливо. *Микола Вінграновський тривожно заговорив про свій народ, і метафори його зазвучали апокаліптично* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 26).

архидиявольський, -а, -е, *перен.* Надзвичайно сильний за ступенем вияву; дуже підступний, неймовірно злий, лютий. *Історичний прецедент Леніна, організатора колосальної катівні, задекорованої словом «чрезвычайка», – це архидиявольська спокуса для німецького ефрейтора-художника і для грузинського семінариста-каторжника* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 289).

аскетизм: революційний аскетизм. Невибагливий спосіб життя, за якого чие-небудь суворе самообмеження, скромність і стриманість зумовлені революційними переконаннями, самовідданістю у боротьбі за

соціальний прогрес, без сподівання на відяку й на небі. **Революційний аскетизм** – матеріалістичний [матеріалістичний]. Він зневажає покірність кротких і чистих серцем, відкидає співстраждання, милосердя і «всяку містику». Це аскетизм гордині, це скромність гордині, і мета його – здобути собі право не щадити інших, право судити суворо й нещадно (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79); **Християнський аскетизм**. Християнське подвижництво, засноване на ревному прагненні до єднання з Богом, духовно-моральному вдосконаленні, що здійснюється через подвиги добродісного монастирського або мирського життя. Правда, зовні схожим з християнським був революційний аскетизм. Але в цій зовнішній схожості закладена протилежна суть: **християнський аскетизм** є упокоренням гордині й не має жадних зовнішніх цілей, – лише моральне вдосконалення через зречення насолод, які дає світ (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79).

атеїст: соромливий атеїст. Той, хто під тиском певних обставин, ситуації, що склалася, неохоче, приховано позиціонує себе як людину невіруючу, безбожника, людину, яка не вірить в Бога. Я мав доволі близькі стосунки з академіком Зеровим [Дмитро Костянтинівич Зеров] і його дружиною – бував у них удома. Зеров – особистість великого формату. Відкритий, ерудований, мислячий. Він не вмів брехати. Може, й не мусив. Одначе він був певною мірою «зсовстизований» – був атеїстом, але – я додав би – «соромливим атеїстом» (Є. Сверстюк, На полі чести, 2014, 139).

біблійно-апокаліптичний, -а, -е, *перен.* Який стосується біблійних пророцтв про кінець світу, пов'яз. з ними; який нагадує такі пророцтва. Офіційна критика відчула велику невідповідність драматичних проблем і **біблійно-апокаліптичних** мотивів під цією легкоприйнятною назвою [«Україна в огні» О. Довженка] (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 266).

біблійно-пророчий, -а, -е. Стос. до біблійних пророцтв; пов'яз. з ними. Імовірно, що якби Шевченко прожив довше, його політична активність виявилася б гостріше, звичайно, на боці польського повстання... Але в творчості його **біблійно-пророчі** мотиви були остаточною (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 186).

Біблія*, -ї, ж. Звід священних книг іудейської і християнської релігій, що складається зі Старого Заповіту (визнаного кожним з цих віровчень) і Нового Заповіту (визнаного лише християнством). *Не просто знати Біблію, а розуміти її джерельну силу, що живила й живить нашу творчість* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 173). – У СУМ: з малої літери; уточн. знач. **Світ Біблії**, уроч. Усе, що вміщено у Старому і Новому Заповіті. *Шевченко.. змалку списував Сквороду, того, що.. проповідував єдність трьох світів – мікросвіту (людина), макросвіту (космос) і світу Біблії (слова-символи)* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 188).

благословлений, -а, -е, на що, книжн., уроч. Якого схвалили і благословили; гідний слави. *У тисячоліття Хрищення Руси земля св. Володимира стоїть просто неба у великім сум'ятті. Київські гори, благословлені на славу і життя рукою св. Апостола Андрія Первозванного, задивились у темну течію Дніпра, що втратив незворушну певність у своїм плині до моря* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 76).

блаженний: блаженні кроткі. Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто виражає сумирність, доброту, лагідність. **«Блаженні кроткі»** – *сувора влада поверталась до них спиною, поблискуючи шкіряною курткою і мавзером* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів із третьої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні кроткі (тихі, лагідні), бо землю впадкують вони» (Мт. 5: 5); **Блаженні милостиві.** Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто терплячий, добрий, милосердний, відгукується на чужий біль, завжди готовий до прощення. **«Блаженні милостиві»** – *цього осантименту твердий більшовик не зносить: і не просить, і не молить – Москва сльозам не вірить. Вольові генії беззаконня і революційної законности не знали милосердя: воля – непоєхитна, сваволя – безмежна, неволя – абсолютна* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів із п'ятої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть» (Мт. 5: 7); **Блаженні миротворці.** Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто сприяє встановленню миру, усуває ворожнечу, сварки. **«Блаженні миротворці»** – *це перші «контра»: боротьба ж непримиренна...*

(Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів із сьомої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть» (Мт. 5: 9); **Блаженні спрагли правди.** Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто виражає пристрасне, сильне прагнення пізнати істину. *«Блаженні спрагли правди» – до таких була презирлива посмішка: ваша правда минула, тепер наша правда...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів з четвертої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні голодні та спражені правди, бо вони нагородовані будуть» (Мт. 5: 6); **Блаженні ті, що плачуть.** Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто виражає глибокий жаль, зажуру за чим-небудь. *«Блаженні ті, що плачуть» – цьому протиставлялось торжество переможця: хай недобитки плачуть...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів із другої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені» (Мт. 5: 4); **Блаженні убогі духом.** Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто щиро визнає і завжди переконаний, що його розум, мудрість і сила перед Богом нічого не варті. *«Блаженні убогі духом» – учить Христос. Саме слово «Блаженні» викликало саркастичну посмішку і зневагу до смиренности негордих духом* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів із першої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне» (Мт. 5: 23); **Блаженні чисті серцем.** Той (ті), хто сподобився пізнати благо, благодать Божу, хто щирий, відвертий, внутрішньо, духовно чистий. *«Блаженні чисті серцем» – це наперед приречені вівці* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79). – Вислів із шостої заповіді блаженств, повністю фраза звучить так: «Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога» (Мт. 5: 8).

бог*, Бог, -а, ч. 1. За релігійними уявленнями: всезагальне світове начало, творець неба і землі, усього сущого; у християнстві один у трьох лицях: Бог Отець, Бог Син і Бог Святий Дух. *Дуже характерний для Шевченка штрих: у великі хвилини перед ним завжди стоїть Бог* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 185); *Більшовизм – це сила протиприродна. Злочин був для них [більшовиків] лише засобом, продиктованим сатанинською ціллю – гординою кумира стати богом і вчителем усього світу* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990),

21). **2. перен.** Одухотворення, натхнення, просвітлення. **Бог у душі поета і пророка** – зовсім не той образ, що в душі смиренного священика (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 180); – У СУМ: з малої літери, дод. знач. **Бог пронізує всесвіт.** Афористичний вислів на позначення божественної природи усєї системи світобудови. **Бог пронізує всесвіт, який треба виповнити своїми зусиллями – і це неодмінний мотор всього дальшого розвитку життя** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 47); **Бог творив дєрево, а не ліс.** Афористичний вислів на позначення унікальності кожної людини, кожної особистості, з яких складається суспільство. **Тоді треба і на міжнародній арені Тоді треба перестати творити на міжнародній арені міт про свідомих українців як бандитів, зрадників, антисемітів, поліцаїв і т. д. Тоді замість творити карикатури треба пазнвати образ рівного правного партнера. Тоді треба прийняти християнський принцип: Бог творив дєрево, а не ліс** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 131); **Бог твóрить позитівною силою любови.** Афористичний вираз на позначення благотворного впливу духовності на життя і творчість людини. **Бог творить позитівною силою любови і надихає нею свої творіння** (СвБСУ, 1993 (1990), 19); **Молітися своєму Бóгові.** Залишатися вірним своїм національним звичаям і традиціям. **Хто виділявся? ..Люди, які свято берегли в серці свої святині, молилися своєму Богові й плекали мрії повернутись до дому ОТЦЯ СВОГО. Це не діти казарми – вони в казармі «дисиденти», чужі...** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 13); **Не ма́ти Бóга в се́рці.** Бути байдужим, черствим, немилосердним. **Виходить, ви зовсім не маєте Бога в серці? Ви діри у своїй душі затуляєте отими бовванами і при цьому скаржитесь, що у вас погане життя?** (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 295); **Як перед Бóгом.** Зовсім відверто, щиросердно; як на духу; як на сповіді. **Один Бог знає, як дорого заплатив Стус за ці слова, за «Таборові зошити», перекинуті через залізну завісу. Але то був чоловік, який говорив і писав за будь-яких обставин ясно, як перед Богом, і платив за це життям** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 212).

богобóрство, -а, с, книжн. **1.** Боротьба з Богом (богами); атеїзм. У Псалмах Давидових Бог теж неоднозначний образ: там є елемент **богоборства**, є сумніви і докори (Є. Сверстюк, Блудні сини України,

1993, 180). **2.** Відсутність протистояння між людиною і Всевишнім. *Ми знаємо в літературі й богоборство як різновиди драматичної віри в Бога, якого людина внутрішньо не готова прийняти, й продирається крізь заперечення таки до нього ж* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 216).

богоборчий, -а, -е, книжн. Стос. богоборства. *Були в ній [статті Є. Сверстюка «На полі чести»] усі прийняті акценти: революційні мотиви, богоборчі тощо. Якось тоді легко віддавали данину натяжкам* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 192).

боговідступництво, -а, с. Зневіра в Бога, відмова від релігії. *Треба сказати, що боговідступництво часто починається з релітивізму – від заперечення крайнощів до профанації святині, яка падає в очах маловірів* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 293).

богознева́га, -и, ж., перен. Глумливе ставлення до чогось дорогого, заповітного для кого-небудь. *Загашування духу на всіх рівнях, зневажання святих і послідовна богозневага із «закручуванням гайок» вели до переоцінювання всієї духової спадщини з викликом світові* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 44).

Богома́тір, -тері, ж. Мати Ісуса Христа; Богородиця, Свята Діва. *В Опанаса Заливахи є відома картина в кількох варіантах [варіантах] – «Покрова»: смутна Богоматір великим білим покривалом у своїх білих руках захищає голови малих світу сього – від лиха, від незримого нашестя, від насильства й мору страшного ХХ віку* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 231).

богом забутий краї́й, богом забутого країю, ч. Про занедбану людьми і покинуту вищими силами країну. *На «ламкій і виткій вскеспадній дорозі» до Бога поет [Василь Стус] перебував часто, а коли спадав з неї, то роздумував над темною долею приречених поколінь у «богом забутому країю» – коли над торжищем людським, де орють лихом і лихом засівають «Бог постав як лютий бич і можновладця»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 154).

богосло́віє, -я, с., ц-сл. Сукупність церковних учень про Бога й догмати релігії; теологія; богослов'я. *Розвінчання Бога підкосило всю систему гуманітарних понять і відкинуло богословіє, усяку ідеалістичну філософію, мораль, етику й естетику – як непотріб – на смітник мину-*

лого» (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 255). – У СУМ: богослов'я.

братолюбіє, -я, с., ц.-сл., уроч. Вияв любові до всіх людей, як до рідних; як між братами; братолюбність, братолюбство. *Послідовна клясова пильність, «нетерпимість до всяких проявів» – стала воістину новою релігією, також абсолютною, як новозавітна проповідь братолюбія* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 79).

вавилон [з д.-гр. Βαβυλών, далі з аккад. Babilī – ворота бога], -а, ч., перен. Про те, що уособлює імперію, поневолювача. **Великий імперський вавилон**. Про Російську імперію; вавилонський полон. *Але для Шевченка він [М.В. Гоголь] був не сатириком, а «наш безсмертний Гоголь», посланий з неба, щоб сміхом зупинити зле прямування суспільного життя та повернути озлобленому світові християнський мир душі і бачення суті. ..Той сміх і той плач – то та сама дума, що роздирає серце, і те саме відчуття неволі у великому імперському вавилоні...* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 126). – Алюзія на давнє знамените місце в Месопотамії, столицю Вавилонії – збірну назву серії насильницьких переселень значної частини єврейського населення Іудейського царства за часів сорокатрирічного правління Навуходоносора II (605 – 562 рр. до н.е.) як каральні заходи у відповідь на антивавилонські повстання.

вартості, -ей, мн., перен. Поняття, ідеали, традиції та інші абстрактні сутності, що мають найбільшу значимість для суспільства або людини, і слугують моральним орієнтиром. **Духові вартості**. Поняття, які лежать в основі внутрішнього пошуку людини, її устремлінь, формуванні світогляду, індивідуального погляду на оточуючу дійсність; духовні вартості. *Він [Липинський] пропонує дух релігії справжньої, віри, що.. цілковито визначає пріоритет духових вартостей* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 23); **Культурні вартості**. Матеріальні і духовних цінності, створені людством протягом його історії, які мають найбільшу значимість для суспільства і людини. *Нині ми пробуємо знайти спільний знаменник і культурні вартості у феномені духовности. Просто на тій підставі, що бездуховність явилась нам в образі розбитого корита, як антипод усіх вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 43); **Найвищі вартості**. Певні встановлені суспільством ідеали, які неможливо нічим виміряти і скласти їм ціну. *Він [В'ячеслав Липин-*

ський] *пропонує дух релігії справжньої, віри, що пронизує найвищі вартості* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 23); **Сьогодніні вартості**. Те, що не пов'язане з духовним життям людини; утилітарне, побутове, скороминуще. *Кілька поколінь українських читачів проходили школу (середню й вищу) знедуховлення свого національного поета і замінювали його образи поняттями жорстокої клясової [класової] боротьби, «за перемогу революції», «за владу», «за знищення» і т. ін. Ми здрибнювалися до кон'юнктури сьогоденних вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 175); **Фундаментальні вартості**. Головні, основні поняття, ідеали, традиції та інші абстрактні сутності, що мають найбільшу значимість для суспільства або людини, і слугують моральним орієнтиром. *Все живе мусіло ставати в оборону фундаментальних вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 28); **Християнські вартості**. Поняття, ідеали, традиції, що мають найбільшу значимість для суспільства або людини і пов'язані з християнством. *Чи не найбільшим єретиком і вчителем західного мислення у нас був Шевченко з його рішучим поверненням до духовних абсолютів, до біблійного світогляду і християнських вартостей* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 30).

вѣжа: Вавилонська вѣжа [івр. Мигдаль, Бавель], *перен., книжн.*

1. Про спорудження, створення чого-небудь величного, грандіозного, що приречене на загибель. *Антоненко-Давидович не прийняв маску, за що був викинутий «на смітник історії» - в безвісті, де лупали каміння для споруди Вавилонської вѣжі* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 222). **2.** Колишній СРСР; вавилон. *Нам не треба зупинятись на тих поняттях, бо маємо перед очима сімдесятилітню руїну Вавилонської вѣжі, складену з каміння гордині й самовдоволення* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 172). – Символічний образ в канонічному тексті Біблії (Бут. 11: 1 – 9), де в одну оповідь зведено два сюжети про Давній Вавилон (про побудову міста і змішування мов та про побудову башти і розпорошення людей по всьому світі); спроба людей побудувати башту до небес, аби уславити себе самих, не вдалася, оскільки розгніваний їхньою зухвалістю Бог так змішав мови, що люди перестали розуміти одне одного.

виймання: виймання порошинки з чужого ока. Прискіпливе, критичне ставлення до інших людей і поблажливе до самого себе. *І яка ж то віра, коли грішник перед Богом і людьми ієрарх не тільки не йде на покаяння і монастир, а навіть не допускає щодо себе простої комуністичної самокритики? І який же він учитель, коли дає поганий приклад вічного виймання порошинки з чужого ока...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 75). – Вираз із Нагірної проповіді Христа: *І чого в оці брата свого ти заскалку бачиши, колоди ж у власному оці не чуєш? Лицеміре, — вийми перше колоду із власного ока, а потім побачиши, як вийняти заскалку з ока брата твого* (Мт. 7: 1 – 5, переклад І. Огієнка).

випробування: апокаліптичні випробування. Нещастя, тяжкі події, співвідносні з апокаліпсисом, які являють собою щось жахливе, згубно-катастрофічне для людей. *За півтора століття, відколи нам відкрився і зник, як раптова нагірна з'ява, Шевченко, ми пережили апокаліптичні випробування – на грані смерті цілої нації та її святинь...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 187). – За назвою (першим словом) останньої книги Нового Заповіту «Одкровення Іоанна Богослова» (від гр. apokalypsis – одкровення: apo – від і kalypso – ховати, приховувати), де вміщено пророцтва про кінець світу, опис глобальних бід, масштабних катастроф і катаклізмів.

висота: з висоті Вавилонської вежі, перен. З пихою виконавців справи, яку ніколи не буде завершено через надмірну відірваність від реального життя, без зв'язку з народом. *Ах, товариші партанаратні! ..Дайте нам спокійно молитись своєму Богові – своєю рідною мовою. А ви вже діліть корито та здалеку поглядайте на церкву – з висоти своєї Вавилонської вежі* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 73). – Символ людської гордині, сум'яття і безладу. Тема старовісній міфу і біблійного сюжету про долю людства після Всесвітнього потопу. Фрагмент, що переповідає про будівництво Вавилонської вежі, належить до найдавнішої частини біблійних текстів (І тис. до н. е.). Він приписує Німроду, праонуку Ноя і легендарному засновнику Вавилону, амбітний задум звести колосальну башту (вежу) до небес, який не вдався: розгніваний зухвальством людей Бог змішав мови, після чого вони, не розуміючи одне одного, не могли продовжувати будівництво. Пор. згадку

про Вавилонську вежу в пам'ятці історіографії та літератури Київської Русі «Повість врем'яних літ».

Віра, -и, ж. Переконаність в існуванні Бога, вищої сили, яка керує світом; віровчення. *Наше лицарство жило духом волі, підносило, як прапор, абсолютні Віри і Правди, завжди показувало готовість вмерти за землю батьків, за віру християнську* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 195). – У СУМ: з малої літери. **Віра християнська**. Релігійне вчення, що постало в I ст. н. е.; має три основні напрями: православ'я, католицизм, протестантизм. *Наше лицарство жило духом волі, підносило, як прапор, абсолютні Віри і Правди, завжди показувало готовість вмерти за землю батьків, за віру християнську* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 195). – Ґрунтується на вірі в Ісуса Христа-боголюдини, який зійшов на землю і прийняв страждання заради спасіння людства.

вічне, -ого, с. Те, що безкінечне в часі, не має ні початку ні кінця. *Коли палили і топтали ікони в тридцяті роки – в очах більшості навіть тих, що відчували біль, ті ікони поблякли. Може, і за рахунок того, що нові цінності, піднесені на високий п'єдесталь [п'єдестал], здавались не такими вже осоружними. Так само змінювалися погляди на масштабні історичні явища. ..Нині стало модою шукати те, що викидали і розкидали ще позавчора... А ось великого, **вічного**, люди в своїй масі ні тоді не бачили, ні тепер* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 96). – Див. **вельіке**.

влада: вся влада від Б́ога. За нормальних умов людина повинна визнавати не тільки духовну владу, але й світську, державну. **«Вся влада від Бога»** – нагадували нам християни і напівхристияни. *Ми приймали цю тезу апостола Павла, як заклик працювати і будувати, а не руйнувати. Але ми передусім пам'ятали притчу Христову про талан* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 133). – Вираз з послання апостола Павла до Римлян: *Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога* (13: 1). Пор. інше прочитання відомої фрази: *Ὁὐ ἕαρ εἰσὶνεξουσία ἐμὴ αὐτῶεοὐ* – Не є владою ті, хто не від Бога.

вождь: сліпий вождь, поводитір сліпих, перен. Керманіч, який сам не розуміє того, що відбувається навколо, веде за собою неосвічених,

затурканих людей. *Ми готові збиратися знову, хоча б у катакомбах по два-три в ім'я Його. Ми знову вчимося читати Євангелію [Євангеліє] і молитись «визволи нас од лукавого». І більше не підемо по блудному колу за сліпим вождем, поводирем сліпих* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 70). – Євангельський вислів: «Залишіть ви їх: це сліпі поводатарі для сліпих. А коли сліпий водить сліпого, обоє до ями впадуть (Мт. 15: 14, переклад І. Огієнка).

воля: воля Всевішнього. Джерело життя, святості, чистоти. *Але то поема [«Мойсей»] І.Я. Франка] про духовну драму пророка, який прагне нав'язати розмову з Богом і водночас має нав'язати розмову про волю Всевишнього з юрбами номадів, що воліють створити собі ідолів, бо ті нікуди не кличуть і нічого не боронять* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 159); **Покладатися на волю Божу.** Вірити в те, що всім у житті керує Бог, віддаватися плину життя на промисел Божого провидіння, жити за євангельськими заповідями. *Жадні [жодні] аргументи не тривожили, сумніви не мучили, бо мав принципову засаду і покладався на волю Божу* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 28).

воробта: воробта відходу. Наближення смерті. *Надвечір батько тихо відійшов. Мені стало досадно за свою суєтність. За те, що не відчув великої хвилини прощання й великого мовчання біля воріт відходу* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 30). – Алюзія на «Притчу про тісні (вузькі) ворота» в новозавітних Євангеліях від Луки (Лк. 13: 24 – 29) і Матвія (Мт. 7: 13 – 14), де Господь, навчаючи народ, говорить, що ворота неба тісні, і треба зробити зусилля, щоб увійти в них.

Всеви́шній, -нього, ч., висок. У християнстві: одне з імен Бога. *Але то поема [«Мойсей»] І.Я. Франка] про духовну драму пророка, який прагне нав'язати розмову з Богом і водночас має нав'язати розмову про волю Всевишнього з юрбами номадів, що воліють створити собі ідолів, бо ті нікуди не кличуть і нічого не боронять* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 159).

всепрощення: християнське всепрощення. Прощення всього й усіх. *Нагадаємо, що християнське всепрощення, поряд з поняттям гріха, є вузловим поняттям християнської етики* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 172).

всетворящий: всетворяща сила життя. Те, що сповнює все живе радістю, щастям, прагненням жити і творити. *Зайвим було б казати, що Шевченкова любов іде від євангельського джерела, як всетворяща сила життя...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 177).

всюдису́щий, -а, -е, книжн. 1. У християнстві: який перебуває, існує одночасно, водночас всюди (постійний епітет Бога). *Є щось у світосприйманні Лиші [Раїси] від Гоголівського бачення невидимого і всюдису́чого...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 209). **2. ірон.** Який скрізь устигає побувати, у всьому взяти участь. *«Це ми у вас під час обшуку знайшли. Не пригадуєте, що це за амулет?» – «Це отрута». – «А яка отрута?». – Це не важливо». – «А звідки вона у вас?» – «Ну, була в мене така, я ж [Є. Сверстюк] не сподівався, що ви такі всюдису́щий усепроникні, що й там знайдете»* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 164).

Джерела

Є. Сверстюк, Блудні сини України – Сверстюк Є.О. Блудні сини України. Київ: Товариство «Знання» України. 1993. 256 с.: іл.

Є. Сверстюк, На полі чести – Сверстюк Є.О. На полі чести: У 2 кн. – Кн. I: Невже то я? Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо»». 2015. 368 с. + 956 с. іл.

Є. Сверстюк, Світлі голоси життя – Сверстюк Є.О. Світлі голоси життя. Київ: Тов «Видавництво «Кліо»». 2014. 768 с.

Словники для виявлення лексикографічних інновацій

СУМ – Словник української мови: В 11 т. / – К., 1970–1980. – <http://sum.sn.ua>.

СУМД – Словник української мови: додатковий том у 2 кн. Київ: Видавництво, 2017.

СУМЖ – Словник української мови / Кер. В. В. Німчук та ін. / Відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ: ВЦ «Просвіта», 2016. 2-ге вид. 1316 с.

Продовження в наступних випусках збірника